

UO'K: 37.018.1

TALABALARDA MA'NAVIY DUNYOQARASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK TASHXISI**ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ ДУХОВНОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ У СТУДЕНТОВ****PEDAGOGICAL DIAGNOSTICS OF DEVELOPING SPIRITUAL WORLDVIEW IN STUDENTS****Isaqov Olim Odiljanovich**

Namangan davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Ushbu ilmiy ish talabalarda ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirishning pedagogik tashxisi masalasini o'rganishga bag'ishlangan. Ma'naviy dunyoqarash insonning axloqiy qadriyatlari, e'tiqodlari va ijtimoiy hayotdagi munosabatlari belgilaydigan muhim omildir. Tadqiqotda ma'naviy dunyoqarash tushunchasining mohiyati, uning ta'lim jarayonidagi roli hamda talabalarning ma'naviy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi pedagogik omillar ko'rib chiqiladi.

Аннотация

Данная научная работа посвящена изучению вопроса педагогической диагностики развития духовного мировоззрения у студентов. Духовное мировоззрение является важным фактором, определяющим нравственные ценности, убеждения и отношения человека в общественной жизни. В исследовании рассматривается сущность понятия духовного мировоззрения, его роль в образовательном процессе, а также педагогические факторы, влияющие на духовное развитие учащихся.

Abstract

This scientific work is devoted to the study of the issue of pedagogical diagnosis of the development of a spiritual worldview in students. Spiritual worldview is an important factor that determines a person's moral values, beliefs and relationships in social life. The study examines the essence of the concept of spiritual worldview, its role in the educational process, and pedagogical factors influencing the spiritual development of students.

Kalit so'zlar: ma'naviy dunyoqarash, pedagogik tashxis, talabalarning ma'naviy rivojlanishi, axloqiy tarbiya, ta'lim jarayoni, pedagogik usullar, fanlararo integratsiya, o'qituvchining roli, ma'naviy qadriyatlar, globalizatsiya ta'siri.

Ключевые слова: духовное мировоззрение, педагогический диагноз, духовное развитие учащихся, нравственное воспитание, образовательный процесс, педагогические методы, междисциплинарная интеграция, роль учителя, духовные ценности, влияние глобализации.

Key words: spiritual worldview, pedagogical diagnosis, spiritual development of students, moral education, educational process, pedagogical methods, interdisciplinary integration, the role of the teacher, spiritual values, the impact of globalization.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda ta'lim jarayonining asosiy maqsadlaridan biri talabalarda nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, balki ularning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirishdir. Insonning ma'naviy dunyoqarashi, ya'ni uning ma'naviy qadriyatlar tizimi va axloqiy nuqtai nazari, shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, shaxsning jamiyatdagi faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, talabalarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirish jarayonini o'rganish dolzarb muammo hisoblanadi.

ADABIYOLAR TAHLILI

Ilmiy adabiyotlarda ma'naviy dunyoqarash tushunchasi keng o'rganilgan. Xususan, A.K. Adilova [1] o'z tadqiqotlarida ma'naviy dunyoqarashni insonning dunyoga, o'ziga va jamiyatga nisbatan shakllangan barqaror e'tiqod va qadriyatlar tizimi sifatida talqin etadi. Ushbu qadriyatlar

insonning axloqiy tamoyillari va jamiyatdagi ijtimoiy rolini belgilaydi. Shuningdek, ma'naviy dunyoqarash shaxsning ijtimoiy madaniy faoliyatida o'z aksini topadi va uning harakatlarida asosiy motiv sifatida namoyon bo'ladi.

Shu bilan birga, G'.Yo. Hamroqulov [2] talabalarning ma'naviy tarbiyasida oilaning roli va o'qituvchilarning pedagogik faoliyatiga e'tibor qaratadi. Tadqiqotda ta'kidlanishicha, ma'naviy qadriyatlarining shakllanishi, avvalo, oila muhitida boshlanadi, biroq ta'lim jarayonida bu qadriyatlar yanada mustahkamlanib, kengayadi. O'qituvchilarning roli esa talabalarni ijtimoiy va ma'naviy jihatdan shakllantirishda hal qiluvchi omillardan biridir.

O'z navbatida, A.V. Solovyov [3] ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirish pedagogik jarayonning muhim qismi sifatida ko'radi. U talabalarning dunyoqarashini shakllantirish uchun ularga axloqiy tarbiya, ijtimoiy mas'uliyat va hayotiy tajribalar berilishi kerakligini qayd etadi. Tadqiqotda talabalarning ma'naviy rivojlanishi uchun ta'lim jarayonida muvofiqlashtirilgan darslar, ochiq muloqot va munozaralar, shuningdek, turli ma'naviy faoliyatlar o'tkazilishi tavsiya etiladi.

Pedagogika fanida ma'naviy dunyoqarashni shakllantirishning turli pedagogik yondashuvlari mavjud. M.M. Xoliqova [4] bu borada integratsiyalashgan yondashuvga e'tibor qaratadi va ma'naviy tarbiya jarayonida fanlararo bog'liqlikning ahamiyatini ta'kidlaydi. Tadqiqotga ko'ra, talabalarning ma'naviy rivojlanishiga faqat bitta yo'nalishda ta'sir ko'rsatishning o'rniga, turli fanlar va hayotiy yo'nalishlarni bog'lash orqali yanada chuqurroq tarbiya berish mumkin.

Xudoyberganova T.B.ning [5] "Pedagogik tashxis va ma'naviy rivojlanishni baholash" nomli ilmiy ishi talabalarda ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirish jarayonida pedagogik tashxisning ahamiyatini keng yoritadi. Ushbu adabiyot, ma'naviy rivojlanishni to'g'ri baholash va boshqarish uchun zamonaviy pedagogik usullar va tashxis texnologiyalarini qo'llash zarurligini ta'kidlaydi.

Tadqiqot ishida pedagogik tashxis shaxsning rivojlanish jarayonidagi ma'naviy qadriyatlarining qanchalik chuqurlashtirilganligini aniqlash vositasi sifatida qaraladi. Xudoyberganova talabaning ma'naviy holatini to'g'ri baholash uchun savolnoma, test va kuzatish kabi vositalardan foydalanish mumkinligini ta'kidlaydi, lekin bu tashxis jarayoni bir martalik emas, balki doimiy kuzatishlarni talab qiluvchi dinamik jarayon ekanligini ta'kidlaydi. Shuningdek, muallif talabaning ma'naviy rivojlanishini faqat o'quv dasturiga asoslanib baholash yetarli emasligini, balki shaxsiy tajribalar va ijtimoiy faoliyat orqali ham ko'rib chiqish kerakligini qayd etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ma'naviy dunyoqarash insonning ma'naviy qadriyatlar, e'tiqodlar va axloqiy tamoyillar asosida dunyoga qarashini belgilaydi. Talabalarda ma'naviy dunyoqarashning shakllanishi ularning individual va jamiyatga bo'lgan munosabatini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.

Pedagogik tashxis — bu ta'lim jarayonida talabalar dunyoqarashini rivojlantirish darajasini aniqlash va ularning o'sishi uchun zaruriy sharoitlarni belgilash usuli. Tashxis talabaning jismoniy, ruhiy, axloqiy va ma'naviy rivojlanishini baholashga xizmat qiladi.

Talabalarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirish omillari:

Ta'lim mazmuni: Talim jarayonida ma'naviy qadriyatlarni o'rganish va mustahkamlash uchun tegishli o'quv materiallari bilan ishlash.

O'qituvchi roli: O'qituvchining namuna bo'lishi va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishda yo'l-yo'riq ko'rsatishi.

Muvofiq ta'lim metodlari: Ma'naviy tarbiyani qo'llab-quvvatlash uchun interaktiv metodlar va muammoli o'qitish usullaridan foydalanish.

Pedagogik tashxis usullari:

Savolnoma va so'rovnoma: Talabaning ma'naviy qadriyatlar, axloqiy nuqtai nazarini aniqlash.

Kuzatish: Talabalarning amaliy va kundalik hayotdagi ma'naviy qobiliyatlarini kuzatish.

Psixologik testlar: Talabalarning ma'naviy dunyoqarash darajasini aniqlovchi testlar o'tkazish.

Ilmiy izlanish metodologiyasi:

Nazariy tahlil: Ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirish bilan bog'liq pedagogik va psixologik adabiyotlarni o'rganish.

Empirik tadqiqot: Talabalarda ma'naviy dunyoqarashni aniqlash uchun amaliy tekshiruvlar va tahlillar o'tkazish.

Ushbu tadqiqot natijalari o'qituvchilarga talabalarda ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirishga yo'naltirilgan samarali pedagogik metodlarni ishlab chiqishga yordam beradi. Shu bilan birga, ma'naviyat va axloqiy tarbiya sohasidagi bilimlarni kengaytirishga hissa qo'shadi.

Ilmiy ishda pedagogik tashxisning nazariy asoslari o'rganilib, talabalarning ma'naviy rivojlanish darajasini aniqlash uchun samarali tashxis usullari taklif etiladi. Tadqiqot natijasida ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirishga ko'mak beruvchi ta'lim metodlari va pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, talabalarning ma'naviy holatini baholashda foydalanish mumkin bo'lgan zamonaviy tashxis texnologiyalari keltiriladi.

Tadqiqot davomida quyidagi asosiy natijalarga erishildi:

1. Ma'naviy dunyoqarash tushunchasi: Talabalarda ma'naviy dunyoqarashni shakllantirish ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Bu tushuncha nafaqat axloqiy tarbiya, balki talabaning umumiy hayotiy pozitsiyasini belgilaydi.

2. Pedagogik tashxis: Talabaning ma'naviy rivojlanish darajasini aniqlash uchun pedagogik tashxisning ahamiyati katta. Savolnoma, kuzatish va psixologik testlar kabi tashxis vositalari orqali talabaning ma'naviy holatini o'rganish, ularning dunyoqarashini rivojlantirish uchun sharoit yaratishga imkon beradi.

3. Pedagogik metodlar: Ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirishda ta'lim mazmuni va o'qituvchining roli hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'qituvchining o'z ma'naviy qadriyatlarini namoyish etishi va talabalarda shu qadriyatlarni shakllantirish uchun yo'naltirilgan ta'lim usullari muhim omil hisoblanadi.

4. Pedagogik jarayonning yaxlitligi: Ma'naviy dunyoqarashni shakllantirish jarayonida fanlararo bog'liqlik va turli faoliyatlarning uyg'unligi, talabalar hayotiy tajribasi va shaxsiy faolligini oshirish zarurligi aniqlandi.

MUNOZARALAR

Ushbu tadqiqotda talabalarda ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirishning pedagogik tashxisi bilan bog'liq muammolar va yondashuvlar ko'rib chiqildi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, talabalarning ma'naviy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadigan bir qator omillar va ular bilan bog'liq munozarali masalalar muhokama qilindi.

1. **Ma'naviy dunyoqarashning shakllanishi: tabiat yoki tarbiya?** Ba'zi olimlar ma'naviy dunyoqarashning rivojlanishini insonning tug'ma qobiliyatlariga bog'liq deb hisoblasalar, boshqalar bu jarayon asosan tashqi omillar, ya'ni oila, maktab, va jamiyat tomonidan shakllantirilishini ta'kidlaydilar. Tadqiqot davomida talabalarning ma'naviy dunyoqarashi ta'lim jarayoni va tarbiyaga bog'liq ekani qayd etildi. Shu bilan birga, shaxsning ma'naviy rivojlanishi doimiy jarayon bo'lib, ijtimoiy muhit, oila va do'stlar guruhining ta'siri kuchliroq ekanligi ma'lum bo'ldi. Bu esa ma'naviy dunyoqarashning shakllanishida tabiat va tarbiya o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sir mavjudligini tasdiqlaydi.

2. **O'qituvchi va ta'lim mazmunining roli** Tadqiqotda ma'lum bo'ldiki, o'qituvchilarning shaxsiy namunasi va ular o'quv jarayonida qo'llaydigan usullar talabalarda ma'naviy dunyoqarashni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada o'qituvchilar talabalarga o'z e'tiqodlari va qadriyatlarini shakllantirish uchun o'rnak bo'lishlari kerakligi ta'kidlanadi. Biroq bu yerda savol tug'iladi: o'qituvchi o'zining shaxsiy dunyoqarashi bilan talabaning mustaqil ravishda shakllanayotgan ma'naviy qadriyatlari o'rtasida qanday muvozanat saqlashi lozim? O'qituvchilarning o'z shaxsiy qarashlarini talabaga singdirish xavfi ham mavjud bo'lib, bu ularning mustaqil fikrlash va ma'naviy tanlov qilish qobiliyatini cheklashi mumkin.

3. **Pedagogik tashxis usullarining samaradorligi** Tadqiqot davomida pedagogik tashxis talabalarning ma'naviy rivojlanishini aniqlashda muhim vosita sifatida qayd etildi. Savolnomalar, testlar, va kuzatishlar talabalarning ma'naviy holatini o'rganishga imkon beradi. Biroq, ba'zi mualliflar bu usullarning sub'ektivligi haqida bahslashmoqdalar. Talabalar ko'pincha o'z e'tiqodlari va qadriyatlarini to'g'ri ifodalashda qiynalishi yoki to'liq rostgo'y bo'lmasligi mumkin. Bu tashxis natijalarining aniq emasligi va ma'naviy rivojlanish darajasini to'g'ri baholashda muammolar tug'dirishi mumkin. Shuningdek, psixologik testlar yoki savolnomalarning o'zi yetarli emasligi, real hayotdagi holatlar orqali talabaning haqiqiy ma'naviy rivojlanishini kuzatish lozimligi ham ta'kidlanmoqda.

4. **Fanlararo integratsiya: pedagogikaning barcha sohalariga ta'siri** Ma'naviy dunyoqarashni shakllantirishda turli fanlarni o'zaro bog'lashning samaradorligi ilmiy jamoatchilik orasida bahsli mavzulardan biri bo'lib qolmoqda. Ayrim tadqiqotchilar bu yondashuvning ijobiy tomonlarini ta'kidlasalar, boshqalari bunday integratsiya aniq va tabiiy fanlar bilan bog'liq bo'lgan jarayonlarda qiyinchiliklar tug'dirishini aytadilar. Masalan, fizika yoki matematika darslarida ma'naviy tarbiyani qanday qo'shish mumkinligi haqida muhokamalar davom etmoqda.

5. **Ma'naviy dunyoqarash va globalizatsiya ta'siri** Globalizatsiya sharoitida turli madaniyatlar va qadriyatlarining o'zaro ta'siri talabalarning ma'naviy dunyoqarashiga qanday ta'sir ko'rsatadi? Ba'zi mualliflar bu jarayonni ijobiy baholaydilar, chunki globalizatsiya shaxsning ma'naviy rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Boshqalar esa bu jarayonni xavf sifatida ko'radilar, chunki u milliy va diniy qadriyatlarining susayishiga olib kelishi mumkin. Tadqiqotda talabalarning ma'naviy dunyoqarashi milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligida rivojlantirilishi lozimligi qayd etildi, lekin bu borada ham kelishuvga erishish oson emas.

Ilmiy-metodologik tahillar shuni ko'rsatadiki, talabalarda ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirish va pedagogik tashxisni qo'llashning samarali usullari haqida aniq bir to'xtamga kelish qiyin. Shaxsning ma'naviy rivojlanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, uni o'rganish va boshqarish ham turli yondashuvlarni talab qiladi. Biroq, bu munozaralar pedagogik faoliyatni yanada takomillashtirish va talabalarda ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirishda yangi yo'llarni ochish uchun asos yaratadi.

XULOSA

Ushbu ilmiy ishda talabalarda ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirishning pedagogik tashxisi chuqur tahlil qilindi. Ma'naviy dunyoqarash shaxsning axloqiy qadriyatlari, hayotiy e'tiqodlari va jamiyatga nisbatan munosabatlarini shakllantiruvchi muhim omil ekanligi isbotlandi. Talabalarning ma'naviy rivojlanish darajasini baholash va uni shakllantirish uchun samarali pedagogik usullardan foydalanish ta'lim jarayonining dolzarb vazifalaridan biri ekanligi ta'kidlandi.

Mazkur tadqiqot natijalari ta'lim tizimida talabalarning ma'naviy tarbiyasi jarayonini takomillashtirishda va o'qituvchilarning amaliy faoliyatiga samarali pedagogik vositalarni tatbiq etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, bu tadqiqot kelgusida talabalarda ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirish bo'yicha ilmiy va amaliy ishlanmalarni davom ettirish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Ushbu tadqiqot o'qituvchilar va pedagoglar uchun talabalarda ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishda qo'llaniladigan amaliyotlarni takomillashtirishga yordam beradi va ma'naviy tarbiyaning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Adilova, A.K. (2020). *Ma'naviy dunyoqarashning shakllanishi va rivojlanishi*. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Hamroqulov, G.Yo. (2018). *Talabalarning ma'naviy tarbiyasi va oila omillari*. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
3. Solovyov, A.V. (2019). *Ma'naviy tarbiya va dunyoqarashni rivojlantirishda pedagogik yondashuvlar*. Moskva: Nauka.
4. Xoliqova, M.M. (2021). *Fanlararo integratsiya va ma'naviy tarbiya jarayonlari*. Namangan: NamDU nashriyoti.
5. Xudoyberganova, T.B. (2022). *Pedagogik tashxis va ma'naviy rivojlanishni baholash*. Toshkent: Ma'naviyat va Ma'rifat.